

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 347.4
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2019.21.07>

ГУЙВАН П. Д.,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
професор
Полтавського інституту бізнесу

ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ

Анотація. Робота присвячена науковому дослідженню таких сутнісних складників права на справедливий суд, задекларованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, як можливості кожної людини отримати вільний, матеріально обґрунтований доступ до суду, а також отримати відкритий і публічний розгляд своєї справи. Проаналізовано комплексну структуру права на доступ до суду. Право доступу становить лише один з аспектів повноваження особи на справедливий суд. Доступ до правосуддя має бути безперешкодним як з юридичного, так і з фактичного боків. У праці досліджені умови обмеження такого доступу, проаналізована їхня легітимність, та доцільність. Але навіть за умови відповідності основним засадам справедливості окремих обмежень національним законодавством мають бути встановлені альтернативні способи захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав. У роботі вивчені суттєві чинники процесуального принципу, що забезпечує справедливість судового процесу за міжнародним і національним законодавством: це публічність розгляду справи та проголошення рішення. Оцінені міжнародні та національні підходи до забезпечення європейських вимог відкритості судівництва. Виявлені окремі вади у правовому застосуванні європейських принципів в українському середовищі.

Ключові слова: доступ до суду, справедливість судового розгляду, публічність процесу.

Постановка проблеми. Концепція права на справедливий суд сформована в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно з її положеннями, кожний має право на справедливий і публічний

розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав і обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Як бачимо, правова конфігурація даної норми має комплексну структуру, складається з багатьох елементів і включає різні юридичні категорії. Вона стосується як інституційних і організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур [1, с. 129]. Отже, міжнародне, а за ним і національне законодавство закріплюють низку елементів права на судовий захист, які в комплексі становлять зміст вказаного права, а розуміння його суто в сенсі дотримання справедливої процедури неправильне. Україна нині далеко не повною мірою відповідає означеним європейським критеріям у побудові свого національного судочинства. Тож маємо численні рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) проти нашої держави, які фіксують зазначені правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання справедливого судівництва в науці розглядалися такими вченими, як: М. Буроменський, М. Погорецький, Н. Моул, К. Харби, І. Гриценко, В. Городовенко, П. Рабінович, В. Денисов, Д. Супрун, С. Шевчук та ін. Однак дані науковці в основному зосередилися на розробленні конкретних правил поведінки правозастосовного органу й інших учасників у царині забезпечення об'єктивного та чесного процесу для гарантування реалізації права на справедливий суд. Водночас у проведених дослідженнях практично відсутні спроби дослідити інші істотні прояви справедливого судочинства, які, зокрема, є елементами інституційних і організаційних аспектів розглядуваної правової категорії. У цьому контексті корисною має стати адаптація європейської прецедентної практики до національного правозастосування, з відповідним урахуванням його специфіки й особливостей.

Метою статті є з'ясування механізмів застосування поняття «справедливий суд» та рішень ЄСПЛ в українських реаліях та напрацювання нових підходів у цій царині. Для виконання поставленого завдання в межах даного дослідження будуть розглянуті окремі істотні елементи права на справедливий суд.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на важливість даного питання, ЄСПЛ свого часу дав конкретне тлумачення змісту поняття права на справедливий судовий розгляд і нині в численних рішеннях саме його і дотримується. Зокрема, Суд зазначив, що, відповідно до усталеного прецедентного права, п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов'язків. Отже, ця стаття проголошує «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подати позов щодо цивільно-правових питань до суду [2, п. 40]. Поняття права на справедливий суд охоплюється змістом права на справедливий судовий розгляд, яке є дещо ширшим поняттям зі складною структурою. Відповідно до викладеного вище, воно

як елемент містить право на суд, як піделемент – право на доступ до суду. І, хоча буквально формулювання відповідної статті Конвенції 1950 р. не містить закріплення доступу до суду як складової частини права на справедливий розгляд, це не означає, що дане право виключає чи не враховує настільки важливої категорії, як доступ до суду.

Справді, вказане роз'яснення має велике значення, бо, якби було по-іншому, сама конструкція права на справедливий суд стала б безглуздою та неефективною. Адже Конвенція спрямована на те, щоби гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права, здійсненні на практиці й ефективні. Це особливо стосується права доступу до правосуддя у світлі того значення, яке має в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Конвенція реально захищає право на те, що справа взагалі буде розглядатися, отже, право на справедливість включає право на доступ до суду як свій елемент. Доступ постулюється як безперешкодна можливість звернутися до суду без спеціальних дозволів, обтяжливих досудових засобів урегулювання спорів, проходження спеціальних процедур тощо.

Загалом право доступу, що розуміється як можливість ініціювати судові провадження в цивільних справах, становить лише один з аспектів повноваження особи на справедливий суд. Воно не є абсолютним; зазвичай допускаються обмеження, оскільки вимагається за самою своєю природою державного регулювання. Держави-учасниці мають у цьому питанні свободу розсуду. Однак за правилом Конвенції правозастосовний орган повинен переконатися в тому, що застосовувані обмеження не обмежують право доступу до правосуддя таким чином або такою мірою, що сама його сутність виявляється порушеною. Таке обмеження відповідатиме п. 1 ст. 6 за умови, що воно має законну мету і що існує розумна співмірність між використовуваними засобами і поставленою метою [3, п. 147]. За позицією ЄСПЛ, доступ до суду має забезпечувати подальший чесний та справедливий розгляд справи. Як щодо цивільних справ, так стосовно кримінальних, п. 1 ст. 6 не робить різниці між питаннями факту і права. Ті й інші мають визначальне значення для результату процесу, предмет якого «цивільні права й обов'язки». Вони обопільно значущі для «права на суд» і для правового врегулювання спору [4, п. 51].

Безперешкодний доступ до правосуддя означає відсутність для особи юридичних і фактичних завад. Так, із правового боку, перешкоди можуть проявлятися наявністю нормативно встановленого переліку категорій справ, що не підлягають судовому розгляду. До компетенції конкретної держави належать повноваження визначати такі категорії. Але національним законодавством мають бути встановлені альтернативні способи захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів особи. ЄСПЛ щодо цього зауважує, що, хоча п. 1 ст. 6 гарантує «право на суд», держави-учасники не зобов'язані обмежувати розгляд цивільно-правових спорів процедурою, кожний етап якої повинен проходити в «судах» від-

повідно до встановлених правил. Попереднє втручання адміністративних органів і навіть *a fortiori* (з тим більшою підставою) юрисдикційних органів, що не в усьому відповідають усім необхідним вимогам, може виявитися виправданим у зв'язку з вимогами гнучкості й ефективності, цілком сумісними із захистом прав людини; це відповідає правовій традиції багатьох країн-членів Ради Європи. До того ж правило про безперешкодний доступ до суду повинно діяти не лише стосовно вже розпочатої процедури: на неї може посылатися кожен, хто, вважаючи незаконним втручання у здійснення належного йому права, заявить, що не мав можливості порушити справу в суді, що відповідає вимогам п. 1 ст. 6 Конвенції.

Крім юридичних перешкод, у здійсненні конвенційного права на доступ можуть існувати і завади фактичного порядку. Фактична перешкода може порушувати Конвенцію так само, як і юридична, скажімо, у цьому сенсі національні норми права не повинні створювати перешкод для індивідуального звернення з мотивацією, що це право належить компетентному органу чи іншому суб'єкту. Належний доступ до суду передбачає наявність права самостійного звернення, якщо особа вважає, що її права й інтереси порушені. ЄСПЛ вказує на те, що, гарантуючи особі ефективне право доступу до правосуддя під час визначення її «цивільних прав і обов'язків», п. 1 ст. 6 залишає державі свободу вибору у використанні засобів для досягнення цієї мети. Одним із них є система надання юридичної допомоги, але є й інші, як-от, наприклад, спрощення процедури. У будь-якому разі у функції Суду не входить рекомендувати, а наказувати і поготів, яких заходів треба вжити; усе, чого вимагає Конвенція, – щоб особа реально користувалася своїм правом доступу до правосуддя на умовах, що не суперечать їй. З іншого боку, Конвенція повинна тлумачитися з урахуванням сучасних умов і має на меті захистити особу реальним і практичним способом стосовно тих сферах, якими вона займається. Хоча Конвенція встановлює, що по суті деякі права є цивільними і політичними, багато з них мають соціальні чи економічні наслідки. Отже, Суд вважає, що тлумачення Конвенції може поширюватися на сферу соціальних і економічних прав, це не повинно бути вирішальним чинником і немає жодного бар'єра, що відділяє цю сферу від сфери, охопленої Конвенцією [5, п. 26].

Гарантування вільного доступу людини до судівництва часто може супроводжуватися необхідністю здійснення з боку держави певних вчинків за відповідних обставин. Бо перешкоди фактично можуть суперечити Конвенції так само, як правові перешкоди. Крім того, виконання зобов'язання за Конвенцією іноді вимагає певних позитивних дій із боку держави; за таких обставин держава не може просто залишатися пасивною, «немає місця для розмежування дій і бездіяльності». Зокрема, у справі «Маркс проти Бельгії» [6, п. 31, 32] Європейський суд з прав людини вказує на те, що, проголошуючи право на повагу до сімейного життя, ст. 8 Конвенції означає, що держава не може втручатися у здійснення цього права інакше, ніж відповідно до строгих умов, викладених у цій нормі. Це не просто

змушує державу утримуватися від такого втручання: на додаток до цього, передусім негативного заходу можуть існувати позитивні зобов'язання, притаманні ефективному прояву «поваги» до сімейного життя.

Це, серед іншого, означає, що коли держава визначає у своїй внутрішній правовій системі режим, який застосовується до певних сімейних зв'язків, як-от між незаміжною матір'ю та її дитиною, він повинен діяти таким чином, щоби дозволити зацікавленим особам вести нормальне сімейне життя. У ст. 8 зазначено, що повага до сімейного життя передбачає, зокрема, на думку Суду, наявність у національному законодавстві правових гарантій, які дозволяють із моменту народження дитині інтегруватися в сім'ю. У зв'язку із цим держава має вибір різних засобів, але закон, який не задовольняє цієї вимоги, порушує п. 1 ст. 8, не вимагаючи розглядати його відповідно до п. 2 ст. 8. Отже, вбачається порушення ст. 14 Конвенції щодо користування особою правами і свободами без будь-якої дискримінації.

Обов'язок забезпечити ефективне право на доступ до судів підпадає під цю категорію обов'язків. Держава не може просто залишатися пасивною стороною. Обов'язок забезпечити ефективність права доступу до правосуддя шляхом учинення діянь позитивного змісту є одним із таких зобов'язань. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини – це обов'язки держави, які вимагають від національних органів влади застосувати необхідних засобів для гарантування прав людини. Ці засоби можуть бути юридичними, якщо на державу покладається обов'язок накладати санкції на осіб, які порушують Європейську конвенцію, або встановити юридичні правила для здійснення певного роду діяльності чи регламентації поведінки окремих категорій осіб. Позитивні зобов'язання держави можуть включати також практичні засоби. Інакше кажучи, держава мусить щось зробити для того, щоби особа могла скористатися своїми правами за Конвенцією. Це, скажімо, може включати ухвалення окремих нормативних актів, що допоможе забезпечити користування гарантованими Конвенцією правами, або забезпечення реальних умов для реалізації прав.

Найбільш показово обов'язок здійснення державою позитивних дій, спрямованих на гарантування конвенційних прав, проявляється в реалізації приписів ст. ст. 2, 3, 8–11 Конвенції. Попри те, що за своїм змістом дані норми полягають у захисті життя, свободи, особистих приватних і публічних прав осіб від свавільного втручання з боку державних органів, вони також запроваджують деякі зобов'язання щодо забезпечення ефективного дотримання прав, закріплених у ній. Так, ст. 8 накладає на державу позитивне зобов'язання щодо забезпечення своїм громадянам права на повагу до їхньої приватності в широкому сенсі, що захищається ст. 8. Реально вказане зобов'язання включає в себе вжиття конкретних ефективних та доступних заходів для захисту права на повагу до приватного життя. Отже, варто визнати, що здійснення всіх груп прав людини залежить від інституційних гарантій – права на доступ до справедливого суду або ж права на ефективний правовий засіб, створення яких потребує організаційної

діяльності активного характеру, тобто здійснення «позитивних зобов'язань». Звісно, підтримання цих інституційних систем вимагає і діяльності, і виділення фінансових коштів [7, с. 248].

Ще одним суттєвим чинником, що забезпечує справедливість судового процесу за міжнародним і національним законодавством, визначено публічність розгляду справи та проголошення рішення. Цей принцип у науці та практиці здебільшого розуміється як припис стосовно публічного розгляду спору, що спрямовано на захист особи від таємного, не підконтрольного суспільству відправлення правосуддя. Справді, дослідники питання згодні з тим, що гласність судового розгляду у кримінальній і цивільній справі є однією з істотних гарантій справедливості процесу. Вона захищає учасників судового провадження від негласного правосуддя, яке уникає контролю з боку громадськості, і становить один із засобів збереження довіри до суду.

Роблячи відправлення правосуддя прозорим, суд практично сприяє досягненню цілей справедливості судового розгляду, гарантія якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства в розумінні Конвенції. Усі держави-члени Ради Європи визнають принцип публічності, хоча їхні законодавчі системи та судова практика показують деякі розбіжності у ставленні до обсягу і способу його реалізації, як стосовно проведення слухань, так і щодо оприлюднення судових рішень. Формальний аспект питання має, однак, другорядне значення порівняно з метою, яка лежить в основі вимоги публічності. Важливе місце, яке посідає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає ЄСПЛ до здійснення контролю в даній області, отже, проведення ретельного аналізу конкретної судової процедури [8]. Оцінюючи практичні підходи Євросуду, варто зазначити, що правило про публічність процесу вважається дотриманим, коли відбувся відкритий розгляд принаймні в суді першої інстанції. Якщо ж публічність розгляду справи в місцевому суді не була дотримана, це може бути виправлено публічним апеляційним переглядом справи.

Український правотворець останнім часом зробив серйозні кроки в напрямі дотримання європейських вимог до відкритості судівництва. Так, за приписами ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судові рішення, судові засідання й інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, установленому законом. Також кардинально змінилися підходи до використання засобів електронної техніки для оприлюднення перебігу процесу. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- й аудіозапис із використанням портативних відео- й аудіотехнічних засобів

без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, установлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет обов'язковим порядком. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод для ведення засідання і здійснення учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис.

Проте, як то часто буває, законодавчі зміни в даній сфері призвели до такого тлумачення нормативних новацій, які цілковито вихолостили їхній зміст і в окремих випадках призводять до свавілля. Як приклад можемо навести численні випадки, коли особа проводить зйомку в залі суду під час слухання справи, а судді водночас вказують на те, що вони не мають права впливати на це. Навіть більше, різні кваліфікаційні комісії, які нині проводять регулярні переатестації суддів (на жаль, без належного ефекту та без зміни персоналій, а так – для годиться), щоби не займатися кропіткою та складною справою щодо дослідження статків і компетенції фігурантів, облюбували такий підхід: приймається до розгляду скарга учасника процесу на заборону зйомки під час провадження, і на цій підставі робиться висновок про неправомірність дій судді. Але дана концепція є відверто безграмотною та помилковою. Бо український, як, до речі, і міжнародний закон, не надає праву на проведення зйомки під час процесу абсолютного характеру. Воно може і мусить бути обмеженим у випадках, які встановлені законодавством.

Чомусь прибічники абсолютизації свободи використанням портативних відео- і аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду не помічають важливої фрази у ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів», де вказано на те, що зазначена свобода має реалізовуватися «з урахуванням обмежень, встановлених законом». Така фраза не є порожньою. Ціла низка статей Цивільного кодексу (далі – ЦК) України присвячена охороні нематеріальних особистих прав фізичної особи. Так, у ст. 301 ЦК зазначено, що фізична особа має право на збереження в таємниці обставин свого особистого життя, а у ст. 302 ЦК наголошено на тому, що збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Нарешті, ст. 307 ЦК регулює порядок захисту інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомок. Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та під час інших заходів публічного характеру. Особа, яка пого-

дилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя.

Отже, вбачається, що українське суспільство відійшло від закритості процесу до повного нехтування конфіденційними правами людини. Проте ЄСПЛ принципово захищає права осіб від незаконного втручання у приватне життя, щодо цього неодноразово визнавав факти правопорушень із боку України. Отже, щоби досягти необхідного балансу між правом на публічну інформацію (ст. 10 Конвенції) та правом на приватність (ст. 8 Конвенції), варто ретельно дотримуватися правил демократичного суспільства, виходячи із засад охорони прав людини. Як стверджує Європейський суд з прав людини, «гласність судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений статтею в Конвенції. Ні буква, ні дух цієї норми не перешкоджають особі від неї відмовитися за своєю ініціативою, прямо або мовчазно, але така відмова повинна бути не двозначною і не має стикатися із жодним важливим суспільним інтересом. У розглядуваній справі її приватний, медичний характер не викликав сумнівів, що це стримувало заявника від прагнення до присутності громадськості. Нарешті, важливо, що в цій сфері національна влада повинна враховувати вимоги ефективності й економіки. Систематичне проведення слухань могло б стати перешкодою на шляху до особливих зусиль, необхідних у справах соціального забезпечення» [9, п. 58]. З огляду на таку позицію, зйомка в залі судових засідань без дозволу судді може проводитися лише за наявності таких чинників: матеріали справи не стосуються особистого життя сторони, особа надала згоду про публічну фіксацію її конфіденційної інформації.

Вимога публічності застосовується не лише до процедури розгляду справи, а і до процесу проголошення судового рішення. Водночас, на відміну від можливості недотримання принципу публічності під час проведення провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій, припис про публічність проголошення судового рішення не передбачає можливості будь-яких винятків. Варто враховувати, що оголошення судового вердикту означає не спосіб його оприлюднення, а можливість ознайомитися з ним.

Відкритість правозастосовних процедур має також серйозне значення для забезпечення іншої правової засади справедливого судочинства: публічність правозастосування є важливим інструментом, який сприяє зміцненню довіри до діяльності судової системи та запобігає проявам небезсторонності й упередженості юрисдикційного органу. Тут впадає в очі недотримання українською правовою системою вже коментованого правила про можливість відступу від принципу відкритості під час перегляду справи вищими інстанціями, оскільки це може порушувати право особи на безсторонній суд. Так, за нормою ст. 394 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі виносить зазвичай суддя-доповідач. Вона надсилається

сторонам процесу. Але подальший касаційний перегляд з урахуванням правил ст. ст. 401, 402 ЦПК України відбувається порядком спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи. Тож, мало того, що сторона спору, за українською правозастосовною традицією, дізнається про перегляд своєї справи «заднім числом», отже, позбавлена можливості особисто обстоювати свою правову позицію в суді, вона ще не убезпечена від можливого упередженого правосуддя. Адже склад суду оголошується в засіданні, яке за ідеєю не є публічним, тож оцінювати безсторонність органу та заявляти йому відводи особа можливості не має.

Із проведеного дослідження можемо зробити такі **висновки**. Такі основоположні чинники справедливого судівництва, як гарантований вільний та матеріально забезпечений доступ до суду, відкритість судового процесу та проголошення рішення, є важливими засадами побудови української судової системи у світлі вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас, попри неодноразову констатацію порушень права на вільний доступ до правосуддя, своєчасний та неупереджений розгляд справи в національному суді Європейським судом у своїх рішеннях, українське судівництво реагує на це дуже кволо. Відсутність відповідних юридичних гарантій становить велику небезпеку для верховенства права. Суттєвим гальмом є неоднакове застосування тих самих норм: різне, несхоже тлумачення, розуміння точного змісту закону. Нагальною залишається потреба в тому, щоби судді усвідомлювали особисту відповідальність за своєчасний розгляд справ, не допускали фактів відмови в доступі до правосуддя, вживали всіх необхідних заходів із метою неухильного дотримання принципу публічності, неупередженості та безсторонності.

Література:

1. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Право України*. 2006. № 10. С. 129–132.
2. Рішення ЄСПЛ від 19 березня 1997 р. у справі «Горнсбі проти Греції» (“Hornsby v. Greece”), заява № 21722/11. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_079.
3. Рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1998 р. у справі «Осман проти Сполученого Королівства» (“Osman v. United Kingdom”), заява № 23452/94. URL: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/Osman.pdf>.
4. Рішення ЄСПЛ від 23 червня 1981 р. у справі «Ле Компте, Ван Левен Де Меєр проти Бельгії» (“Le Compte, Van Leuven et De Meyere v. Belgium”), заява № 6878/75;7238/75. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{itemid}:\[«001-57522»\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{itemid}:[«001-57522»]).
5. Рішення ЄСПЛ від 9 жовтня 1979 р. у справі «Ейрі проти Ірландії» (“Airey v. Ireland”), заява № 6289/73. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{itemid}:\[«001-57420»\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{itemid}:[«001-57420»]).
6. Рішення ЄСПЛ від 13 червня 1979 р. у справі «Маркс проти Бельгії» (“Marckx v. Belgium”), заява № 6833/74. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{itemid}:\[«001-57534»\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{itemid}:[«001-57534»]).
7. Бадида А., Лемак В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини. *Публічне право*. 2017. № 2 (26). С. 245–253.

8. Рішення ЄСПЛ від 25 квітня 2002 р. у справі «Варела Ассаліно проти Португалії» (“Varela Assalino contre le Portugal”), заява № 64336/01. URL: <http://echr.ketse.com/doc/64336.01-fr-20020425/>.
9. Рішення ЄСПЛ від 24 червня 1993 р. у справі «Шулер-Жрагген проти Швейцарії» (“Schuler-Zraggen v. Switzerland”), заява № 14518/89, URL: https://www.menschenrechte.ac.at/orig/92_4/Schuler-Zraggen.pdf.

Гуйван П. Д. Отдельные элементы права на справедливый суд: европейские подходы

Аннотация. Работа посвящена научному исследованию таких существенных составляющих права на справедливый суд, задекларированного Конвенцией о защите прав человека и основных свобод, как возможности каждого человека получить свободный, материально обоснованный доступ к суду, а также получить открытое и публичное разбирательство своего дела. Проанализирована комплексная структура права на доступ к суду. Право доступа составляет лишь один из аспектов полномочия лица на справедливый суд. Доступ к правосудию должен быть беспрепятственным как с юридической, так и с фактической сторон. В работе исследованы условия ограничения доступа к ним, проанализированы их легитимность и целесообразность. Но даже при условии соответствия основным принципам справедливости определенных ограничений национальным законодательством должны быть установлены альтернативные способы защиты нарушенных, непризнанных или оспариваемых прав. В работе изучены существенные факторы процессуального принципа, который обеспечивает справедливость судебного процесса по международному и национальному законодательству: это публичность рассмотрения дела и принятия решения. Оценены международные и национальные подходы к обеспечению выполнения европейских требований к открытости судопроизводства. Выявлены определенные недостатки в правовом применении европейских принципов в украинской среде.

Ключевые слова: доступ к суду, справедливость судебного разбирательства, публичность процесса.

Guyvan P. Separate elements of the right to a fair trial: European approaches

Summary. The work is devoted to the scientific study of such essential components of the right to a fair court, declared by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as the opportunity for every person to have free, materially grounded access to the court, as well as to get an open and public hearing of his case. Analyzed the complex structure of the right of access to the court. It is established that it is one of the aspects of the right to a fair trial. This right is of great importance, because according to the position of the ECHR, if it were different, the very construction of the right to a fair court would become meaningless and ineffective. The right of access constitutes only one aspect of the authority of a person to a fair trial. Actually it is not absolute; for silence restrictions are allowed, as this is required by the very nature of government regulation. States parties have a certain margin of appreciation in this matter. However, according to the rule of the Convention, the law enforcement body must ensure that the restrictions applied do not restrict the right of access to justice in such a way or to such an extent that its very nature is violated.

Access to justice must be unhindered, both from the legal and the de facto parties. The paper studies the conditions for restricting access to them, analyzes their legitimacy and expediency. But, even if the basic principles of justice comply with certain restrictions, national legislation

should establish alternative ways to protect violated, unrecognized or disputed rights. The issues of existence in national legislation and mechanisms to overcome the actual obstacles to access to justice are considered. In particular, it has been established that proper access to the court presupposes the existence of the right of independent recourse if the person considers that his rights and interests are violated.

The work examines the essential factors of the procedural principle, which ensures the fairness of the judicial process under international and national legislation: this is the publicity of the consideration of the case and decision making. International and national approaches towards ensuring European requirements for open legal proceedings are assessed. Identified certain shortcomings in the legal application of European principles in the Ukrainian environment.

Key words: access to court, fair trial, publicity of process.